
УДОВІЧЕНКО Г. М.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач, кафедра
англійської мови з методикою
викладання, Криворізький
педагогічний інститут ДВНЗ
«Криворізький національний
університет»,
м. Кривий Ріг

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ДИДАКТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті проаналізовано підходи вчених до визначення компетентнісного підходу як провідного при створенні компетентнісно орієнтованого дидактичного середовища в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Підкреслюється важливість впровадження компетентнісного підходу в теорію та практику вищої школи.

Ключові слова: компетентнісний підхід, дидактичне середовище, компетентнісно орієнтоване дидактичне середовище.

В статье проанализированы подходы ученых к определению компетентностного подхода, как ведущего, при создании компетентностно ориентированной дидактической среды в условиях высшего педагогического учебного заведения. Подчеркнута важность внедрения компетентностного подхода в теорию и практику высшей школы.

Ключевые слова: компетентностный подход, дидактическая среда, компетентностно ориентированная дидактическая среда.

The article analyzes the approaches of scientists to determine the competency approach as f leading in creating a competency targeted didactic environment in terms of higher educational establishments. The importance of the introduction of competence based approach to the theory and practice of higher education.

Key words: competence based approach, didactic environment, competence targeted didactic environment.

Постановка проблеми. Переосмислення концептуальних положень навчально-виховного процесу вищої школи, детерміноване глобалізаційними й інформаційними тенденціями в українському освітньому просторі, запровадженням європейських стандартів вищої освіти відповідно до вимог Болонських угод актуалізує проблеми, пов'язані з якістю підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Результативність і продуктивність педагогічної діяльності в сучасних умовах безпосередньо залежить від сформованості певної компетентності, яка забезпечує не лише успішність виконання основних програмових вимог у межах певної навчальної дисципліни, а й сприяє реалізації індивідуальних освітніх програм, розкриттю особистісних якостей студентів, успішній соціалізації молодшої людини. Очевидним є той факт, що входження України до світової спільноти потребує модернізації вітчизняної вищої освіти й поетапної активації іманентних складових цілісного освітнього простору, виразною ознакою якого є компетентісно орієнтована основа. Концептуальні засади щодо реалізації компетентісного підходу в умовах формування глобального інноваційного суспільства зі збереженням досягнень і традицій національних освітніх систем, урахуванням державного стандарту та складових галузевої компоненти державних стандартів вищої освіти закладено в положеннях Болонської, Сорбонської декларацій, Лісабонської угоди. Окреслені положення відбито в нормативних документах, що

регламентують розвиток вітчизняної вищої освіти, зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, Концепції наукової, науково-технічної й інноваційної політики в системі вищої освіти та інших. Означені нормативні документи є не лише наслідком адаптації світових освітніх стандартів до реалій українського сьогодення, а й підсумком плідної науково-теоретичної та практичної діяльності вітчизняних учених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз праць, присвячених розвитку компетентісно орієнтованого навчання дає можливість умовно поділити цей процес на три етапи. На першому етапі (1960 - 70-ті роки ХХ століття), в науковій літературі з'являються поняття «компетентність», «компетенція» і розпочинається наукова робота над виділенням та систематизацією різних видів компетентностей. Другий етап (1970-90 - ті роки ХХ століття), це період коли вдалося створити перелік ключових компетенцій. Американський дослідник Джон Равен дає розгорнуте тлумачення цього терміну, а також наводить список 39 компетентностей. На третьому етапі (кінець 80-х - початок 90-х рр. ХХ ст.), дефініцію «компетентність» визначають не тільки, як характеристики особистості, але й як певний освітній результат. Вчені визначають три основних компоненти в компетентісній освіті (формування знань, умінь і цінностей особистості), де компетенція виступає головною складовою компетентісно-орієнтованого навчання. Виділено систему компетентностей в освіті, яка має ієрархічну структуру:

ключові компетентності (міжпредметні та надпредметні компетентності); загальногалузеві компетентності, предметні компетентності.

Формулювання цілей статті. Мета даної роботи полягає в тому, щоб визначити роль та показати можливості реалізації компетентнісного підходу в системі вищої освіти на сучасному етапі її модернізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Генеза компетентнісного підходу, на наш погляд, відбиває особливості розвитку постмодерністської науки, яка, за характеристикою М. Гусельцевої, детермінована: багатовимірністю світу та різних логік його дослідження; підвищеною рефлексією й чутливістю до контекстів; міждисциплінарним дискурсом, принципом мережевої організації знання, відмінністю ієрархій; прийняттям ідеї невизначеності; недоконцептуалізованістю понять, творчістю в термінології [3].

Як вважають експерти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), метою застосування компетентнісного підходу є забезпечення: продуктивності та конкурентоздатності на ринку праці; скорочення безробіття завдяки розвитку гнучкої (адаптивної) та кваліфікованої робочої сили; розвиток середовища для інноваційних перетворень в умовах глобальної конкуренції [5].

Сучасний студент вищого навчального закладу існує в світі глобалізації інформаційних потоків, активно користується сучасними інформаційними технологіями, нерідко навчання поєднує з роботою, до отримання освіти ставиться прагматично, орієнтований на самодіяльність, свободу, мінімалізацію колективних й інституціональних впливів. Уже за період навчання формується стійке уявлення про особливості майбутньої фахової діяльності, тому цілком об'єктивованою є потреба набуття фахових компетенцій. З огляду на перспективу, набуття особистістю за період навчання у вищому навчальному закладі необхідних компетентнос-

тей є важливим для індивіда, оскільки вони сприятимуть: участі у формуванні демократичних засад суспільства; соціальному взаєморозумінню та справедливості; дотриманню прав людини й автономії всупереч глобальній нерівності та нерівним можливостям, індивідуальній маргіналізації [5, с. 21].

Отже, активація компетентнісного підходу відбувається як на макро-, так і на мікрорівнях.

У суто практичній площині в реаліях сучасної української системи освіти та в умовах фахової професійної підготовки спеціалістів компетентнісний підхід дозволяє: перейти у професійній освіті від його орієнтації на відтворення знань до їхнього застосування у більш доскональній формі; «зняти» диктат об'єкта (предмета) праці; покласти в основу стратегії освіти підвищення гнучкості її форм і методів на користь розширення можливості працевлаштування випускників вищих навчальних закладів і їх здатності виконувати розширений обсяг функцій і завдань; забезпечити пріоритет міждисциплінарно-інтегрованих вимог до результату освітнього процесу; пов'язати більш тісно мету освіти майбутніх фахівців з ситуаціями їхньої самореалізації в світі професійної праці; орієнтувати людську діяльність на нескінченну розмаїтість професійних і життєвих ситуацій [2].

У наукових дослідженнях компетентнісний підхід (В. Байденко) здебільшого визначається як методологічний інструмент реалізації цілей Болонського процесу й успішної інтеграції вітчизняної освітньої системи в загальноєвропейський і світовий освітній простір. Підкреслюється, що залучаючи компетентнісний підхід до проектування освітніх програм, можемо досягти: відбиття в системному та цілісному вигляді освітніх результатів; формулювання результатів вишівської освіти як суттєвих ознак готовності студента-випускника демонструвати знання, уміння, навички, презентувати систему цінностей у будь-яких умовах; конкретизації структури компетентностей, які пови-

нні набути ті, хто навчаються, у відповідності до загальної мети освіти [1].

Використовуючи компетентнісний підхід у якості механізму оновлення й реформування освітніх систем як на науково-методичному, так і на практичному рівнях, науковці дуже часто звертаються до різних аспектів. У дослідженнях Л. Когана, В. Серікова компетентнісний підхід розглядається як одна з підстав оновлення сучасної освіти саме тому, що дозволяє ліквідувати розрив між когнітивним, діяльним та особистісним рівнями розвитку майбутнього фахівця, припускає формування такого нового змісту освіти, який би не зводився лише до його знаннево-орієнтованого компоненту, а охоплював би цілісний індивідуальний досвід розв'язання майбутніми фахівцями життєвих і професійних проблем, виконання ключових (тобто таких, що відносяться до багатьох соціальних сфер) функцій, соціальних і професійних ролей на підставі здобуття відповідних компетенцій [4]. Отже, російський науковець В. Серіков зазначає, що, ураховуючи множинність позицій щодо цього питання, у загальному вигляді можна стверджувати, що компетентнісний підхід дозволяє реалізувати такий вид освіти, який не зводиться до знаннево-орієнтованого компоненту, а передбачає цілісний досвід розв'язання життєвих проблем, виконання ключових (себто тих, які стосуються багатьох життєвих сфер) функцій, соціальних ролей, компетенцій, оволодіння певною системою діяльності: «Безумовно, - підкреслює вчений, - предметне знання при цьому не зникає зі структури освіти, а виконує в ній підпорядковану, орієнтовну роль» [4, с. 194].

Ця точка зору, на наш погляд, цілком виправдовує себе в умовах здійснення фахової підготовки майбутнього вчителя. Адже свого часу ще С. Рубінштейн акцентував увагу на необхідності подолати шкідливе судження про те, що можна створити такий педагогічний заклад, який буде випускати готових, завершених учителів: істинний педагог,

на думку вченого, той, хто сам шукає й сам учиться, а мета педагогічного навчального закладу полягає в тому, щоб культивувати бажання вчитися. Компетентнісний підхід висуває на перше місце не інформованість учня, а вміння розв'язувати проблеми, що виникають: у пізнанні та поясненні явищ дійсності (орієнтуватися, розуміти, давати оцінку), при освоєнні сучасних техніки та технологій, інформаційної культури; у взаєминах людей, при орієнтуванні в етичних нормах, в індивідуальній і груповій психології, при виборі партнерів, при оцінці власних дій і вчинків; у практичному житті при виконанні соціальних ролей; при орієнтації у середовищі перебування, у правових нормах та адміністративних структурах; у ситуації вибору професії й оцінці своєї готовності до навчання у професійному навчальному закладі, при необхідності орієнтуватися на ринку праці, у системі професійної освіти [4, с. 194-195].

Популяризатор компетентнісного підходу на східнослов'янському освітньому просторі, провідний російський учений А. Хуторської підкреслює, що, по суті, ідея компетентнісного підходу до відбору змісту та способів діяльності не є «принципово новою» в історії педагогіки, і мета науковців сьогодні – не відкриття нового, а допомога тій освіті, яка вже є, у тому, щоб стати кращою, досконалішою, адже «освіта існує лише тоді, коли вона проектується й до тих пір, поки проектується» [6]. Є. Ямбург зауважує, що компетентнісний підхід виникає як альтернатива абстрактно-теоретичним знанням, що отримуються в навчальних закладах, на його думку, це, в основному – «практикоорієнтовані речі». А.Хуторської не до кінця розділяє цю точку зору, підкреслюючи, що компетентнісний підхід дозволяє поєднати загальноосвітні та предметно-практичні завдання, які повинні розв'язуватися у процесі здобуття освіти. Уважаємо, що саме компетентнісний підхід є найбільш оптимальною спробою розв'язання класичного протиріччя формальної й матеріальної

освіти, яке зартикульоване в історії педагогіки ще за часів Й.-Г. Песталоцці, Й.Ф. Гербарта. У цьому сенсі ми цілком поділяємо точку зору Дж. Равена, який визначає компетентнісний підхід як провідний спосіб чи механізм налагодження й реалізації оптимального зв'язку між наявними знаннями та реальною професійною ситуацією.

На прогностичних функціях компетентнісного підходу акцентують увагу вітчизняні вчені, автори колективної монографії «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» [2]: Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева, для яких компетентнісний підхід – не лише один з тих чинників, що сприяють модернізації змісту сучасної освіти. Він передусім доповнює ту низку освітніх інновацій і класичних підходів, що допомагають освітянам гармонійно поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних освітніх цілей. Через це, критично аналізуючи наслідки впровадження у педагогічній практиці різних зарубіжних країн компетентнісно орієнтованої освіти, українські науковці визнають, що остання сприяє набуттю новим поколінням життєво важливих (ключових) компетентностей. Надзвичайно цінним є і процес розроблення різноманітних моніторингових процедур для відстеження результатів навчання та вимірювання набутих молоддю компетентностей за різними освітніми галузями. Саме ці процедури дають змогу оцінити результативність освіти, її відповідність сучасним потребам ринків праці та суспільства [2].

Здійснюючи рефлексивний аналіз практики запровадження ідей компетентнісного підходу в український освітній простір, вітчизняна вчена, академік Н. Бібік, акцентує увагу на тому, що одним із варіантів гуманістичного відгуку на глобальні суперечності світу є формування в суб'єктів навчання нового розуміння світу на основі холістичних і гуманістичних поглядів, ново-

го ставлення до світу та нового способу діяльності з метою збереження рівноваги й гармонії систем «людина та природа», «людина та суспільство», «людина та людина». Тому, на її думку, оскільки основа унікальності глобальної освіти – у її змісті, у відборі галузей людського досвіду, найхарактерніших для нашої дійсності з її плюралізмом, усезагальною залежністю та постійними перетвореннями, то корективи в змісті освіти через запровадження компетентнісного підходу мають ґрунтуватися або принаймні враховувати принцип глобально орієнтованої освіти. Пояснює це вчена тим, що компетентності мають охоплювати такі якості особистості, які дозволяють інтегруватись у широкий світовий соціокультурний контекст, що передбачає: усвідомлення багатозначності позицій і поглядів на те чи інше явище, зокрема, визнання факту різноманітності та неоднорідності, що означає сформувати установку в тих, хто навчається, на терпимість до інших, вироблення різних поглядів на світ, усвідомлення різних образів світу; бачення внутрішньої альтернативності рішень (урахування плюсів і мінусів) будь-якої діяльності, що потребує вміння планувати наслідки вчинків, дій, прогнозувати близькі й віддалені життєві перспективи; настанова на співпрацю й діалог, уміння організувати спільну діяльність; уміння користуватись інформацією, яка дуже швидко поширюється й оновлюється, що спрямовує на освоєння цілісної, системної картини світу й розуміння свого місця в ній, для чого потрібна фундаментальна освіта, її повний функціональний набір; розуміння унікальності культур, поглядів, звичаїв, що потребує вироблення кроскультурної грамотності, здатності побачити себе на місці іншого та зрозуміти його погляди, віру, переконання; навчання співпраці та діалогу на рівні взаємодії окремих людей, носіїв різних поглядів і культур; вироблення психології ненасильства, уявлень про політичні, соціальні права та свободи людини [2].

У науково-педагогічній літературі

досліджено проблему розробки й проєктування інтегративного освітнього простору В. Данилова, О. Шуманова, – соціально-педагогічного феномену, що відбиває територіальний аспект організації діяльності різних освітніх систем, який забезпечує формування в майбутніх спеціалістів поліфункціональних професійних знань у єдності з практичним досвідом, сприяє виникненню множини відношень і зв'язків у сфері педагогічної діяльності, сприяє усвідомленню суб'єктами різнобічних освітніх пропозицій і професійно значимого досвіду, що проєктується освітнім оточенням. До характеристик такого простору відносять «розімкненість» у житті, багатомірність й інтенсивність навчальної інформації, яка забезпечує створення умов для визначення траєкторії особистісного розвитку суб'єктів навчання. Зважаючи на означені характеристики з метою досягнення мети нашого дослідження вважаємо за необхідне ввести в науковий обіг дотичні феномени дидактичне середовище та дидактичний простір. На наш погляд, дидактичний простір надає ресурси для якісної підготовки майбутнього вчителя. В свою чергу дидактичне се-

редовище є невід'ємною складовою навчального середовища – штучно побудованої системи, структура і складові якої створюють необхідні умови для досягнення цілей навчального процесу. Навчання і виховання через особливе пристосування і організацію оточення тих, хто, взаємодіючи з цим оточенням, дістає освіту, розглядається як один з найефективніших принципів педагогіки.

Компетентнісно орієнтоване дидактичне середовище максимально сприяє формуванню професійно-педагогічних компетентностей студента в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Висновки. Формування компетентнісно орієнтованого дидактичного середовища в умовах вищого педагогічного навчального закладу є головною та актуальною проблемою сучасної вищої школи. Компетентнісний підхід повинен подолати прірву між потребою переорієнтації загальної освітньої парадигми навчання у вищій школі зі знанневоорієнтованої на компетентністу та нерозробленістю відповідного дидактичного забезпечення цього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Байденко В. И. Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы / В. И. Байденко, Н. А. Гришанова, В. Ф. Пугач // Высшее образование сегодня. – 2005. – № 5. – С. 16-21.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики : [монографія] / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенеко, О. І. Локишина та ін.; [під заг ред. О. В. Овчарук]. – К. : К. І. С., 2004. – 112 с.
3. Психологічні особливості творення наукового тексту : [методичні рекомендації / за ред. В. В. Андрієвської]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 216 с.
4. Сериков В. В. Общая педагогика. Курс лекций / Владислав Владиславович Сериков. – Волгоград : Перемена, 2004. – 278 с.
5. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / [за заг. ред. В. Кременя]. – К. : К. І. С., 2003. – 296 с.
6. Хуторской А. В. Современная дидактика / Андрей Владимирович Хуторской : [учебник для вузов]. – СПб., 2001. – 355 с.